

közül ki kell választanunk azokat, amelyek a kívánt erkölcsi teljesítmény irányában működnek, hogy táplálékot adjunk nekik, és kiélésükről gondoskodjunk. meg kell továbbá izlettetnünk a gyermekkel azt az örömet is, amikor magasabbrendű akarata megküzd lelke alacsonyabb erőivel. Azt kell elérnünk, hogy a gyermek jót, a lelkiismeretes munkát magáért a munkáért tegye, a jóért, hivatásszeretetből, a munka megbecsüléséből. Végül fel kell ébreszteniünk a gyermekben a kötelességteljesítésre, lelkiismeretes munkára való önnevelés törekvését. Minden erkölcsi nevelésnek ez a lényege: az egyén veleszületett lelki adottságainak egy részét mozgósítani a másik, alacsonyabb rész ellen.

Noszlopi László.

Esztétikai nevelés a középiskolában.

A művészi kifejezés szépsége a lélekhez szól; — mi arra szeretnénk nevelni a ránkbizottakat, hogy meghallják és megértsék a szavát. Meghallani sok mindent kell majd az életükben, ezért neveljük őket arra a belső csendre, ami nélkül üres hangzavar az élet és ami nélkül a legszebb és legfinomabb hangok vesznek el visszhangtalanul.

Megérteni... ehhez tudás kell; elsősorban annak a tudása, hogy a művészi kifejezések nem egy nyelven beszélnek. Természetüknél fogva nem. Irodalom, zene, képzőművészet művészi értékben egyenrangú, de kifejezésben alapjában különböző. Nem lehet egyiket a másik nyelvén megérteni, mert abból még sokkal zavarosabb félreértések származnak, mint ha valaki pl. francia, vagy latin szavakat következetesen úgy akarna megérteni, hogy melyik magyar szóhoz hasonlíttanak. Itt, ebben van az esztétikai nevelés nagy küzdelme, sokszor otthonról hozott, mindenféle látott felületes megszokásokkal és előítéletekkel. Talán ott a hiba, hogy valami kicsinyes szenzációéhséggel mindig úgy néznek és hallgatnak mindent: mi történik? Ezzel a szemlélettel egyik művészi kifejezés közelébe sem jutnak el; az irodaloméba sem. Mert a lényeg ott is más; a történetes eszköz; hordozza az írói gondolat csendes, mindenben élő súlyát, a reflexiók ízét, a belső ritmust, a láttató erőt.

A zenében, felnőttek közül is kevesen értik meg, hogy az egészen más kifejezési területen mozog. A zene éppen olyan élménytartalmat fejez ki, amit természeténél fogva nem lehet sem irodalommal, sem képzőművészettel kifejezni. Ezt a zene a maga nyelvén, a hangokon át fejezi ki. Az abszolút zenét nem lehet szöveggel és képekkel magyarázni. A zene kifejez, — harmóniával, diszharmóniával, ritmussal, hangszínnel — és más ilyen csak távolról megközelíthető dolgokkal, szóval egyáltalán ki nem fejezhető élményeket.

A képzőművészeteknek is van élményviláguk, ami a nagy egészről csak az övék. Ugyanarról a „tárgy“-ról lehet pl. verset, zenét és képet alkotni, de az élmény — és így a tartalom is — természetszerűen más és más. Ez a művészet vonal, forma, fény, árnyék, tömeg által fe-

jezi ki a szellemi laraaból nőtt élményt, azt nem lehet megírni, vagy elmuzsikálni, legfőljebb róla lehet írni, vagy róla lehet muzsikálni.

A középiskola esztétikai nevelésének legerősebb tényezői az irodalom mellett éppen azok a tantárgyak, melyek elé olyan megszokott odatenni azt a lekicsinylő szót: csak. A mi egyetemes világnézetben nevelődött stílusunkban ez nem fordul elő. Mi nem tesszük ezt semmi elé, ami nemes, értékes dologra hivatott nevelni. Tudjuk, hogy nincs „csak“ az igaz dolgok között; van „csak“ giccs, van „csak“ ponyva, de nincs csak ének, csak kézimunka, csak rajz. Tiszteljük és becsüljük a mennyiségtant, mert logikai érzékre nevel és élesíti a felfogást, de tiszteljük és becsüljük a kézimunkát is, mert ízlést nemesít, szépérzékot fejleszt. Mindnyájan egyet akarunk; ebben és így vagyunk erősek. Az én esztétikai nevelő munkámnak feltétlen érdeke az is, hogy tanítványom megérti és átérzi-e egy költői munka tartalmas szépségét, s az is, hogy tud-e gyönyörködni egy kristály nagyszerű kompozíciójában, vagy egy népdal egyszerű, ízes hangegymásutánjában. Nagy zenekar ez az esztétikai nevelés — mindennek megvan benne a helye, — mindenki öntudattal hordozza benne a maga részét, azzal a finom érzékkel, mely megmondja, mikor és hogy lépjen be a nagy együttesbe, néha vezetőszólammal, néha kísérettel, ahogy a nagy cél kívánja.

Az esztétikai nevelés szempontjából a tantárgyakat két csoportra lehet osztani. Az egyikbe azok tartoznak, melyek már célkitűzésükben a művészi kifejezés valamelyik csoportjára specializálódtak; irodalmi tárgyak, műalkotások szemléltetése, rajz, ének, kézimunka. Ezek a tárgyak már akkor is betöltötték esztétikai nevelő feladatukat, ha a rájuk bízott művészethez közelebb hozták a tanulót úgy, hogy azzal valamely más művészi kifejezés megértésében nem zavarták meg. De szép és egészséges munkát végeznek akkor is, ha alkalomszerűen módot adnak a tanulónak a más művészetekről tanultak felelevenítésére.

A másik csoportba tartozó tárgyak lényegükben nem az esztétikai nevelésre hivatottak, de sem a tárgynak sem a tanulónak nem árt, ha — amikor lehet — valamelyik művészettel — vagy párhuzamosan mind-egyikkel — kapcsolatot talál.

Az irodalommal foglalkozó tárgyak hivatása, hogy ránevelik a tanulót a szépség felfedezésére és értékelésre. Mindenki szeret önállóan felfedezni valami szépet és értékeset; az irodalom tanárai áldozatos szürke egyszerűségben húzódnak meg a továbbadott irodalmi érték mögött, csak rávilágító szavaikban élnek. Hatásukra a tanuló nem kényszernek érzi már az irodalmi leckét, hanem a szép és jó változatos világának. Mindenki képességeihez mérten jut közelebb a művészi szép átéléséhez; hasonló ez Dante Paradiso-jához, ahol a „lelki szem“ ereje szerint érzik és élük át az Örökkévalót, de mind az igaz szépség és jószág körén belül. Az irodalomtanárok útmutatásának köszönhető, hogy a tanulók olvasmányai nem érzelmes ponyvaregények, hanem bármilyen területen is — de irodalmi művek közül valók. Különösen felső osztályokban adott tanácsaikkal lényegesen befolyásolják a tanuló szellemi jövőjét.

A rajzórák művészi látásra nevelő törekvése a képzőművészetek

élményvilágával és kifejezési módjával ismerteti meg a tanulót. A rajz lényegében nem ügyeskedésre, hanem a vonal, szín, forma ízének, szépségének átérzésére nevel. Ezt a nevelést egészíti ki a művészeti alkotások szemléltetése; az alsó osztályokban a rajzórák kísérő szövege, — a tavalyi tanévtől kezdve a VII. osztályban önálló tantárgy. — A tanterv, kb. évi 25-30 órában minden európai művészeti kort és jellemző kiváló művészeti alkotást magába foglal — az ókortól a jelen művészetéig. — Az órák és az anyag aránya miatt a tárgy csak vázlatos útmutatást adhat a képzőművészeti alkotások világában; a részletes szemléletet és elmélyedést fel kell áldoznia az egész anyag átfogó ismeretéért. Sok mindenre nem jut idő ebben az új órában, de egyre bizonyosan jut, hogy a tanuló látni, kifejezések előtt értelmes és kitáruló tekintettel megállni tanuljon, hogy átélje, minden megszokott felületességgel, minden giccsel szemben Rodin mélyen igaz meghatározását: A művészetben egyedül a szép jellemző.

Az ének és karének-órák a rendelkezésükre álló kevés időben közel viszik a tanulót a zenei kifejezés világához, megismertetik annak külön nyelvét és megtanulnak ezen a különös nyelven beszélni is. A régi, tiszta egyszerűségű népi dalok megismerésében szellemi védőoltást kapnak minden zenei giccs, minden értéktelen, nem őszinte felszínes zene ellen. Néha talán értékes, nagyobb zenei művek rövid említésére is jut alkalom, vagy biztatás, hogy azokat meghallgassák, hiszen a közvetlen élmény minden magyarázatnál többet ér. — Hogy erre a biztatásra, útmutatásra a szaktanár hogyan talál módot — nem tudom. — A zenei nevelés a középiskola mostohagyermeké, de a szaktanár találékonysága és munkája még így is megmentheti az életnek, — s mert más mód nincs rá — talán a kötelező karénekórák keretében. Nagyon szomorú lenne, ha tanulóink annyi zenei műveltséggel hagynák el a középiskolát, amennyit egy harmadik gimnazista gyermeknek átadni lehet.

A kézimunka különösen nálunk, leányiskolákban lényeges, hiszen családanyákat nevelünk a jövő számára. — Ezekről az óráktól függ otthonuk izléses volta, szépérzékük finomsága. Az egyszerű varrogatásnál sokkal több történik ezeken az órákon. Mint az éneknél a népdal, úgy nevel és nemesít itt az eredeti, népi kézimunka vonalainak őszinte szépsége, színeinek bátor harmoniája, kompozícióinak szervezősége. Értékelni és válogatni is megtanul itt a fogékony, fiatal lélek és nem kell félnünk, hogy az igazi szépen felnevelt izlés, majd felnőtt korában előnyomott romantikus tájképek szörnyű himzésével, vagy más, hasonló, izlés elleni merénnyel népesíti be otthonát.

Ezek a lényegükben is esztétikai nevelésre rendelt tárgyak sokszor még többet is tesznek közvetlen kötelességüknél, s ezzel még biztosabbá teszik önmaguk és egymás munkájának eredményét. Párhuzamot keresnek a művészi kifejezések között. Minden osztályban van néhány tanuló, akiről már előre megérezzük, hogy valamikor az irodalmi, zenei, vagy képzőművészeti kifejezés terén fog újat alkotni. Nagy érték az, ha a tanárok, nevelők megértéssel és szeretettel fordulnak feléje, nagy érték, hogy tudják, milyen nevelő erő a hivatás érzése, mennyi eltévedéstől

őv meg a szerény, de határozott öntudat. Ezek a művészet felé induló lelkek mindig hálásan fogadják az alkalmat, ha a művészetről, melynek világában természetszerűen legotthonosabbak, szólhatnak. Egy-egy adódó párhuzamban pl. zene és irodalom, vagy képzőművészet és zene között — a tanár készséges tanítótársai. — Az osztály élénkebb, gazdagabb, az óra színesebb lesz és a tárgy is csak nyer általa.

Az esztétikai nevelés nagy segítőtársai azok a tantárgyak is melyeknek célkitűzése lényegében nem esztétikai.

Sokat köszönhet a helyes szépérzék és művészi érzék a hittan óráknak, melyekben magától adódik a kapcsolat irodalommal, zenével, képzőművészettel. A tanuló megismeri, mennyi költői szép fakadt a vallásos érzésből. Egy-két szó elég, hogy érdeklődjék a gyönyörű zsol-tárfordítások, vagy középkori himnuszok iránt. Korunk egyházi költőit úgyis bizonyosan ismeri és szereti. Felsőbb fokon a nagy egyháztanítók munkái iránt is felébred érdeklődése, hol ugyanis nagyszerű együttesben kapja a hit átélését és a művészi kifejezést; így nem kell azzal a kultúr-igénnyel, amit éppen mi neveltünk fel benne, jóakarattal, de gyöngye írói tudással megírt könyvek mellett búsulnia. A hittanóráknak köszönheti az esztétikai nevelés azt is, hogy a szentírás történetének nyomán a tanulóban nem felszínes illusztrációk, hanem nagy művészek elmélyült alkotásai elevenednek fel, hogy a szentképek között is ezeknek a komoly munkáknak kis másolatait keresi és szereti, nem a gyártott, édeskés, szentimentális képeket, melyek kiszépitett, üres, csinos arcok tiszteletét rögzítenék meg benne. Itt hallanak először a gregorianumról, az Egyház öröksépségű liturgiáinak zenéjéről, — a nagy egyházzenei alkotásokról, misékről, requiemekről. Talán csak egy-két útmutató szót hallanak minderről, de a fogékony léleknek már az is sokat jelent, és az esztétikai nevelés nagy segítséggel gazdagodott.

A történelem, átfogó szellemével, a korszellem megértésével közelebb hozza a tanulóhoz a megismert művészi szepet. Mert az alkotás sohasem elszigetelt, — ha van is benne valami időtlen, van benne kor és nemzet is. — A közvetlen kapcsolatot a történelmi tárgyú irodalmi, zenei művek és képek, szobrok jelentenék. A szaktanár finom érzéke megmenti a tanulót attól, hogy talán éppen ezen a kapcsolaton törjön meg benne az eddigi esztétikai nevelés. Ez a finom érzék megkülönbözteti a gyöngye, inkább illusztratív dolgokat az igazi alkotásoktól. Célravezető kapcsolat, ha a tanuló látja, mennyire különböző élményként hat pl. egy csatajelenet egy költőre, egy festőre és egy zeneszerzőre. Mennyire más a mondanivalójuk is, a „nyelv“ is, mellyel azt közlik.

Az igazi művészeti alkotás önálló, nem segédeszköz, nem magyarázat: kifejezés, de éppen, mert ilyen, kifejez kort, nemzetet, életnézést, világszemléletet. A nagy egységben látó tanár irányításán át más és más oldalról világítja meg és fejezi ki mindazt, amit együttes szóval az ember történelmének nevezünk s ugyanakkor megerősíti az esztétikai nevelés útjait.

A földrajz tanítása különösen vidékeink jellegzetes népművészetének felelevenítésével járul hozzá az esztétikai neveléshez. A tanulók sokszor művészek születési helyéről is hallanak és a vidékről, ahol éltek,

így otthonosabb tekintettel nézik alkotásait is. Városok, falvak művészi értékű épületeit is megismerik a földrajz órákon. Nagyszerűen sokoldalú ez a tárgy, milyen sokat tehetne mind az esztétikai nevelés, mind az általános műveltség érdekében, ha felsőbb osztályokban is lenne erre alkalma.

A természettudományok tanításában különösen nagy a szép felismerésének és szeretetének területe. Az esztétikai nevelésnek ezen a nagy területen két útja is van; az egyik a szép meglátására való nevelés. A szaktanár, aki otthonos a természet szépségei között, rávezeti a tanulót a tárgyak, lények, jelenségek jellemző szépségére. A vonalak finomsága, színek harmonikus szépsége, a kristályok logikus konstrukciója, a természet hangjelenségei, a zenei hangok, mind a szép megérezésére is nevelhetnek. A természetrajz tanára még ennél többet is tesz — ez a másik út párhuzamokat talál és találhat irodalommal, zenével, képzőművészettel. A párhuzamokból a tanuló nem azt látja, hogy művészet egyenlő a naturalizmussal, hanem azt, hogy mennyit meríthet, milyen sokat dolgozhat fel a művészi alkotó erő a természet nagy világából egyéni élményeinek kifejezésére.

Az olyan sokszor igazságtalanul száraznak nevezett számtan és mértan is sokban erősíti a tanuló esztétikai érzékét; már önmagában azzal is, hogy logikus gondolkozásra, szerves egységek meglátására tanít. Minden művészi alkotás mélyén van valami mértanian konstruktív, mennyiségtanian logikus váz, melyre minden szépség épül.

A esztétikai nevelésben szerepet játszó tárgyak sorát a testneveléssel fejezem be. A kifejező, szép mozdulatok gyakorlása és szemlélete — a helytelen testkultusszal szemben — az egészséges, tiszta szépség szeretetét ébreszti fel. Az emberi test nemes szépségét tisztelni tanítja, mint tisztelte azt minden igazi művész és ebben a tiszteletben fejezte ki úgy, hogy ilyen kifejezések méltók — már négyszáz éve — a Szent-Atya kápolnáját díszíteni. Az emberi test helyes tiszteletén kívüli fejleszt a testnevelés a tanuló ritmusérzékét, s ezzel mind a költészet, mind a zene segítőtársa az esztétikai nevelésben.

A tanítási órákon kívül az általános esztétikai nevelés nagy erősségei az önképzőkori gyűlések, ünnepélyek és tanulmányi kirándulások. A gyűléseken a közvetlen, felszabadult, egyszerű együttlét egymással és az alkotó szépséggel — ez a szabadság, melyben a tisztelet a fegyelmező erő, — neveli tovább az érettebb tanulót. Hallgatni és látni; kifejezést próbálni, bírálni és mindezt egy tapasztalt és tisztelt tekintet irányítása mellett. — Az önképzőkör nagyon helyesen — nem egyoldalú, módot ad a tanulónak a zenei és képzőművészeti kifejezések tanulmányozására is, ezt a célját legjobban szakosztályok alakításával és hozzáértő vezető tanár választásával éri el. Az ünnepélyeken át megértik, hogy lehet előadni, szórakoztatni úgy, hogy a dilettantizmus csinosága helyett a kifejezés igaz szépsége legyen még egy kis szavalatban is. A tanulmányi kirándulásról külön értekezést lehetne írni; ennek keretében erről csak annyit, hogy különösen a képzőművészeti alkotások közvetlen szemléletén át az esztétikai nevelés legerősebb eszközei. Nemcsak a rajz, művészeti alkotások és kézimunka tantervébe beállított

kirándulások, hanem a történelem földrajz, természetrajz tanulmányi kirándulásai is lehetnek egyúttal esztétikai nevelő erők is. Mint az órákon, itt is megtalálhatja a tanár áttekintő szemlélete és a tanuló érdeklődése a kapcsolatot.

Az iskola folyosóin látható képek, ha gonddal és ízléssel válogatják ki azokat — méltó emlékeztetői és kísérői az esztétikai nevelő munkának. Önmagának ellensége az az iskola, mely művészi ábrázolások helyett gyári naturalizmust, nemes kifejezés helyett giccset akaszt tanuló elé. A történelemből vett, naturalisztikusan ábrázolt borzalmas jelenetek kiakasztása elkerülhető, különösen leányiskolában. Ahol a képeket nemcsak esetleg helytelen tradíció (eddig is így volt...), hanem mély meggondolás alapján válogatják össze, időnkint cserélik — és a tanulót nem tiltják el a folyosón való megállástól, a képek szemléletétől, ott ez a nevelő eszköz el is éri célját.

Az egyes órák speciális feladatán túl tehát azt is szem előtt kell tartani, mivel járulhatunk hozzá ma a tanulók esztétikai neveléséhez. Ez fáradtságos és nehéz feladat, de a találékony nevelő majd keres rá módot, — és a fáradságot nem ismerő szeretet Schütz Antal szellemes gondolatával mosolyog a felmerülő nehézségeken: „... a vagy-vagy heretikus költőszó, — a katolikus költőszó a „nemcsak — hanem is“, — nem vagy tudomány vagy művészet, — de *nemcsak* tudomány, *hanem* művészet is.

Szundy Gizella.

A magyar irodalom tanításának válsága.

I.

A szombathelyi szakértekezlet.

A fejlődésnek, a haladásnak a vágya, mozdító ereje olyan örök tulajdonsága az emberi léleknek, mely szüntelen munkál. Ezt a folyamatos, állandó tevékenységet azonban nem évtizedek, hanem évszázadok távolságából kell megítélnünk. Az ember azonban percekkel méri az időt, s véges életéből szemléli a dolgokat, ezért részben türelmetlenségéből a látszólagos mozdulatlanság miatt, részben pedig a lelkébe ültetett haladás eszméjétől hevítve sokszor túllépi az élet törvényeit, s lendületével annyira előreszalad, hogy egyedül futja az utat, vagy pedig szélességben mozdít ki többet a nyugalmi helyzetből, mint amennyi megérett a változásra.

Innen ered, hogy haladásunkban, reformjainkban gyakran van baj a mértékkel.

Századunkat a változtatások láza gyötri, melynek nyomában jár a sok bizonytalanság. Ebben az általános nyugtalanságban kétségkívül vannak jogos és üdvös célok és törekvések is, de sok a fölösleges és káros újítás is.

Ezzel a szellemmel vív harcot évtizedek óta az iskola is. Különösen a középiskola.